

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق بین الملل سازمان های غیردولتی

دکتر غلامعلی قاسمی
عضو هیأت علمی دانشگاه قم

سرشناسه	:	قاسمی، غلامعلی، ۱۳۴۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	حقوق بین الملل سازمان های غیردولتی / غلامعلی قاسمی.
مشخصات نشر	:	تهران: خرسندی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	:	۵۳۶ ص.
شابک	:	978-600-114-227-7
وضعیت فهرست ریزی	:	فیا
موضوع	:	سازمان های غیردولتی -- قوانین و مقررات
موضوع	:	حقوق بین الملل
رده بندی کنگره	:	KZ ۴۸۵۰/ق۲ ح۷ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی	:	۳۴۱۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۸۲۳۷۱۹

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی
تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - پانین تر از خیابان لبافی نژاد
کوچه مینا - پلاک ۲۰

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: WWW.Khorsandypub.com

حقوق بین الملل سازمان های غیردولتی

تألیف: دکتر غلامعلی قاسمی

(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

چاپ اول - ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۹۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۲۲۷-۷ ISBN: 978-600-114-227-7

علامت‌های اختصاری

AJIL: American Journal of International Law.
Am.J.Int'l IL: American Journal of International Law.
Am.soc'y Int'l IL. Proc: American society of International Law Proceedings.
Am.U.L.Rev: American University Law Review.
B.C.Int,Com.L.ReV. Buston College International and Comparative Law Review.
BUFF.J.Int'l IL: Buffalo Journal of International Law.
CAT: Committee Against Torture.
CEDAW: Committee on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women.
CERD: Committee on the Elimination of Racial Discrimination.
CESCR: Committee on Economic Social and Cultural Rights.
Chi.J.Int'l IL. Chicago Journal of International law.
CICC: Non-Governmental Coalition For an International Criminal Court.
CONGO: The Conference of NGOS in Consultative Relationship with the United Nations.
CRC: Committee on Rights of Child.
DESA: Department of Economic and Social Affairs.
DPI: Department of Public Information.
Ecosoc: Economic, social council.
EJIL: European Journal of International Law.
GEO.Int'l IL. Georgia International Environmental Law Review.
Hongkong L.J. Hongkong Law Journal.
HRC: Human Rights Committee.
Hum.RTS.Q: Human Rights Quarterly.

ICBL: International Campaign To Ban Landmines.
 ICCPR: International Covenant on Civil and Political Rights.
 ICESCR: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.
 ICIR: International Criminal Tribunal For Rwanda.
 ICRC: International Committee of Red Cross.
 ICTY: International Criminal Tribunal For Former Yugoslavia.
 ILI: International Law Institute.
 IRR: International Review of the Red Cross.
 ISDR: International Strategy for Disaster Reduction.
 J.Int'l. & Pol'y: Journal International Law and Policy
 Law and policy Int'l. Bus. Law and Policy in International Business.
 Law and Tech Int'l Bus. Law and Technology in International Business.
 Minn. J.Global Trade. Minnesota Journal of Global Trade.
 NGLS: Un-Non Governmental Liaison Service.
 NGO: Non-Governmental Organization.
 OHCHR: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
 San Diego Int'l.L.J. San Diego International Law Journal.
 TRIAMS: Tsunami Recovery Impact Assessment and Monitoring System.
 U.Brit.Colum: L.Rev. University of British Columbia Law Review.
 V.J.Int'l.L & Pol'y: Virginia Journal International Law and Policy.
 Va.Env'tl.L.J. Vanderbilt Environmental Law Journal.
 Va.J.Int'l.L. Vanderbilt Journal of International Law.
 WCDR: World Conference of Disaster Reduction.

پیشگفتار

فعالیت سازمان‌های غیر دولتی در عرصه بین‌المللی، آنچنان پویا و رو به افزایش است که گفته می‌شود نوعی مشارکت در حقوق بین‌الملل از سوی سازمان‌ها شکل گرفته است. این مشارکت از دو جهت قابل تأمل و بررسی است. از جهت مبانی و قواعد موجود حقوق بین‌الملل که امکان و صلاحیت حضور سازمان‌های غیر دولتی را اعطا می‌نماید و دیگر اینکه مشارکت این سازمان‌ها در امور بین‌المللی چگونه است و به چه قلمرو و زمینه‌های معطوف شده است.

این کتاب با عنوان «حقوق بین‌الملل سازمان‌های غیر دولتی» هر دو موضوع را مورد توجه قرار داده است. بنابراین ساختار کلی کتاب در دو بخش مشارکت و نقش سازمان‌های غیر دولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی (بخش اول) و نیز حضور فعال آنها در اجرای این قواعد را منعکس می‌نماید و به تفصیل، نقش این سازمان‌ها در ایجاد قواعد بین‌المللی و اجرای آنها نمایان و توصیف شده است. علاوه بر این مبانی صلاحیت این سازمان‌ها و عوامل توجیه‌کننده مشارکت آنها نیز در چارچوب ساختارهای موجود حقوق بین‌الملل مثل سازمان‌های بین‌المللی و نیز اسناد بین‌المللی بررسی و تبیین شده است و می‌توان گفت که این کتاب یک تتبع تفصیلی و یک تصویر جامع از مشارکت سازمان‌های غیر دولتی را در حقوق بین‌الملل ارائه می‌نماید.

علیرغم اذعان به کاستی‌های این اثر و بضاعت اندک نویسنده، با توجه به کمبود و فقر منابع حقوقی راجع به سازمان‌های غیر دولتی در ایران، امید است که اثر حاضر، منبع مفیدی برای پر کردن خلاء حقوقی موجود در این زمینه از جمله دوره‌های تحصیلات تکمیلی که درس سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی ارائه می‌شود، باشد. بدیهی است که با سیر رو به رشد مطالعات حقوقی در کشور ما این کتاب آغاز راه در این حوزه است و حتماً با رهنمودهای همکاران و اساتید معظم و نیز دانشجویان محترم حقوق بین‌الملل و حقوق عمومی تکمیل می‌گردد.

نگارنده بر خود فرض می داند که از تذکرات و راهنمایی های ارزشمند استاد محترم حقوق بین الملل جناب آقای دکتر/ابراهیم بیگزاده که صاحب نظر در این حوزه هستند کمال تشکر و قدر دانی را بنماید. همچنین از دیگر اساتید محترم از جمله جناب آقای دکتر محمد جعفر قنبری جهرمی نیز قدر دانی می شود. از پیگیری و مساعدت همکار عزیز آقای دکتر علی مشهوری در چاپ این کتاب نیز سپاسگزارم. در پایان از مدیریت محترم انتشارات خرسندی و همکاران ایشان در چاپ و نشر این اثر تشکر می نماید.

غلامعلی قاسمی

استادیار گروه حقوق عمومی و بین الملل دانشگاه قم

مقدمه	۱۳
-------------	----

بخش اول: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد حقوق بین‌الملل

فصل اول - چارچوب و اشکال مختلف مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی	
مبحث اول: چارچوب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی	۳۰
گفتار اول: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در سازمان ملل متحد	۳۰
الف - مقام مشورتی در شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد	۳۴
۱- شرایط و آیین اعطای مقام مشورتی	۳۴
۱-۱- شرایط اعطای مقام مشورتی	۳۵
۲-۱- آیین شکلی اعطای مقام مشورتی	۳۹
۳-۱- تعلیق یا سلب مقام مشورتی	۴۵
۲- آثار کسب مقام مشورتی	۴۶
۱-۲- مشورت با شورای اقتصادی و اجتماعی	۴۶
۲-۲- مشورت با کمیسیونها و دیگر ارکان فرعی اکوسوک	۴۸
۳-۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در کنفرانس‌های بین‌المللی تحت نظر ملل متحد	۵۰
۴-۲- شخصیت حقوقی بین‌المللی سازمان‌های غیردولتی	۵۴
ب - بسط قلمرو اجرایی ماده ۷۱ منشور به سایر ارکان سازمان ملل متحد	۶۴
۱- حضور سازمان‌های غیردولتی در کارهای مجمع عمومی	۶۴
۱-۱- جلسات استماع غیررسمی	۶۹
۲-۱- حضور در نشست‌های ویژه	۷۲
۳-۱- حضور در کمیته‌های اصلی	۷۴
۴-۱- اعطای اعتبارنامه به سازمان‌های غیردولتی توسط مجمع عمومی	۷۵
۲- حضور سازمان‌های غیردولتی در کارهای سایر ارکان سازمان	۷۷
۱-۲- حضور سازمان‌های غیردولتی در کارهای شورای امنیت	۷۷
اشکال ارتباط سازمان‌های غیردولتی و شورای امنیت	۷۹
۱- نشست‌های فرمول Antia	۷۹

- ۲- نشست با گروه‌های کاری سازمان‌های غیردولتی مربوط به شورای امنیت ۸۱
- ۳- سایر اشکال ارتباط سازمان‌های غیردولتی و شورای امنیت ۸۲
- ۲-۲- حضور سازمان‌های غیردولتی در کارهای دبیرخانه سازمان ملل متحد ۸۴
- ۲-۲-۱- مرکز اطلاعات عمومی سازمان ملل متحد ۸۵
- ۲-۲-۲- اداره امور اقتصادی و اجتماعی دبیرخانه ۸۷
- ۳-۲- سازمان‌های غیردولتی و رابط خدمات سازمان‌های غیردولتی سازمان ملل متحد ۸۸
- گفتار دوم: وضعیت سازمان‌های غیردولتی در دیگر سازمان‌های بین‌المللی ۹۰
- الف - استفاده از الگوی ماده ۷۱ منشور در روابط بین سازمان‌های غیردولتی و مؤسسات تخصصی ملل متحد ۹۱
- ۱- سازمان بین‌المللی کار ۹۴
- ۲- سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد ۹۹
- ب - وضعیت مشورتی سازمان‌های غیردولتی در شورای اروپا ۱۰۴
- ۱- از وضعیت مشورتی تا مشارکت فعال در شورای اروپا ۱۰۴
- ۲- شناخت شخصیت حقوقی برای سازمان‌های غیردولتی در چارچوب شورای اروپا ۱۰۹
- میثاق دوم: اشکال مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی ۱۱۵
- گفتار اول: مشارکت مستقیم سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی ۱۱۶
- الف - مشارکت در مذاکرات مقدماتی و کنفرانس‌های دیپلماتیک ۱۱۶
- ۱- مشارکت در مذاکرات مقدماتی ۱۱۶
- ۲- مشارکت در مذاکرات کنفرانس‌های دیپلماتیک ۱۲۲
- ب - تنظیم پیش‌نویس اسناد بین‌المللی توسط سازمان‌های غیردولتی ۱۲۵
- ۱- مشارکت نهادها و جوامع علمی ۱۲۶
- ۱-۱- مؤسسه حقوق بین‌الملل ۱۲۶
- ۲-۱- انجمن حقوق بین‌الملل ۱۲۹
- ۳-۱- مؤسسه بین‌المللی حقوق بشردوستانه ۱۳۳
- ۴-۱- کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان ۱۳۵
- ۲- مشارکت جوامع بشر دوستانه (کمیته بین‌المللی صلیب سرخ) ۱۳۶
- گفتار دوم: مشارکت غیرمستقیم سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری قواعد بین‌المللی ۱۳۹
- الف - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در کنفرانس‌های بین‌المللی برگزار شده از سوی سازمان ملل متحد ۱۴۰
- ب - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در سایر کنفرانس‌های بین‌المللی ۱۴۷

فصل دوم - مصادیق مشارکت سازمانهای غیردولتی در شکل گیری قواعد بین المللی

- مبحث اول: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری حقوق بشر و حقوق بشردوستانه ۱۵۶
- گفتار اول: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد حقوق بشر ۱۵۷
- الف - مشارکت سازمان های غیردولتی در تهیه مقررات حقوق بشر مندرج در منشور ملل متحد ۱۵۸
- ب - مشارکت سازمان های غیردولتی در تهیه اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۶۲
- ج - مشارکت سازمان های غیردولتی در تنظیم سایر اسناد بین المللی حقوق بشر ۱۶۵
- گفتار دوم: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد حقوق بشردوستانه ۱۷۴
- الف - مشارکت کمیته بین المللی صلیب سرخ در شکل گیری قواعد حقوق بین الملل بشردوستانه ۱۷۵
- ۱- کنوانسیون های ۱۹۴۹ و دیگر اسناد قبل از آنها ۱۷۶
- ۲- پروتکل های ۱۹۷۷ منضم به کنوانسیون های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو ۱۷۸
- ب - مشارکت کمیته بین المللی صلیب سرخ در شکل گیری قواعد عرفی حاکم بر مخاصمات مسلحانه ۱۸۱
- ۱- قواعد عرفی حاکم بر مخاصمات مسلحانه بین المللی ۱۸۱
- ۲- قواعد عرفی حاکم بر مخاصمات مسلحانه داخلی ۱۸۵
- مبحث دوم: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد بین المللی از طریق بسیج افکار عمومی و حضور مستقیم ۱۸۹
- گفتار اول: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد بین المللی مربوط به مین های ضد نفر ۱۸۹
- الف - مشارکت از طریق بسیج افکار عمومی ۱۹۰
- ب - مشارکت در مذاکرات کنفرانس آتاوا ۱۹۵
- گفتار دوم: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد حقوق بین الملل کیفری ۲۰۰
- الف - مشارکت از طریق بسیج افکار عمومی و ترغیب دولت ها قبل از کنفرانس رم در مورد تشکیل دیوان بین المللی کیفری ۲۰۱
- ب - مشارکت از طریق شرکت در مذاکرات کنفرانس رم ۲۰۵
- ج - نقش سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد حقوق بین الملل کیفری پس از کنفرانس رم ۲۱۶
- ۱- نقش سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد مربوط به عناصر تشکیل دهنده جنایات بین المللی، آیین دادرسی و ادله دیوان بین المللی کیفری ۲۱۶
- ۲- نقش سازمان های غیردولتی در پذیرش جهانی دیوان بین المللی کیفری و حمایت از آن ۲۲۱
- گفتار سوم: مشارکت سازمان های غیردولتی در شکل گیری قواعد بین المللی مربوط به حفاظت از محیط زیست ۲۲۴
- الف - مشارکت از طریق بسیج افکار عمومی و ترغیب دولت ها به تشکیل کنفرانس های بین المللی ۲۲۵
- ب - مشارکت در کنفرانس های بین المللی و سایر تجمعات بین المللی مربوط به حفاظت از محیط زیست ۲۲۹

بخش دوم: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای قواعد حقوق بین‌الملل

فصل اول - مشارکت غیرمستقیم سازمان‌های غیردولتی بر اجرای قواعد بین‌المللی: نظارت بر اجرای

قواعد بین‌المللی

- مبحث اول: اشکال نظارت سازمان‌های غیردولتی بر اجرای قواعد بین‌المللی ۲۴۶
- گفتار اول: صلاحیت‌های تفویضی به سازمان‌های غیردولتی برای نظارت بر اجرای قواعد بین‌المللی ۲۴۶
- الف - مبانی صلاحیت سازمان‌های غیردولتی برای نظارت بر اجرای قواعد بین‌المللی ۲۴۶
- ب - اشکال مختلف نظارت ۲۵۰
- ۱ - نظارت متقابل با دولت‌ها، قلمرو حقوق بشر ۲۵۰
- ۲ - نظارت به عنوان همکار و همیار دولت‌ها: قلمرو محیط زیست ۲۵۳
- ۳ - نظارت بجای دولت‌ها: قلمرو حقوق بشردوستانه ۲۵۸
- گفتار دوم: نحوه‌ی نظارت بر سازمان‌های غیردولتی بر اجرای قواعد بین‌المللی ۲۵۹
- الف - سازکارهای قراردادی ۲۵۹
- ۱ - گزارش‌های ادواری ۲۶۰
- ۲ - شیوه‌ی دادخواهی و شکایت ۲۶۱
- ب - آیین‌های غیرقراردادی ۲۶۲
- ۱ - رسیدگی علنی طبق آیین قطعنامه ۱۲۳۵ اکوسوک ۲۶۵
- ۲ - رسیدگی محرمانه طبق آیین قطعنامه ۱۵۰۳ اکوسوک ۲۶۶
- مبحث دوم: قلمروهای تحت نظارت سازمان‌های غیردولتی ۲۷۸
- گفتار اول: نظارت بر اجرای تعهدات بین‌المللی در قلمرو حقوق بشر ۲۷۸
- الف - در سطح جهان ۲۷۹
- ۱ - نظارت سازمان‌های غیردولتی در نظام‌های نظارتی قراردادی ۲۷۹
- ۱-۱ - میثاق‌های بین‌المللی حقوق بشر ۲۸۱
- ۱-۱-۱ - نظارت در چارچوب کمیته‌ی حقوق بشر ۲۸۳
- الف) آیین گزارش‌دهی و نظارت کمیته حقوق بشر: ۲۸۴
- ب) صدور تفاسیر کلی ۲۹۰
- ج) حل اختلاف ناشی از شکایت دولت‌های عضو علیه یکدیگر ۲۹۱
- د) شکایت‌های انفرادی ۲۹۲
- ۱-۱-۲ - نظارت در چارچوب کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۲۹۵

- ۲-۱- نظارت در چارچوب برخی اسناد بین‌المللی خاص ۳۰۱
- ۱-۲-۱- نظارت در چارچوب کمیته ضد شکنجه ۳۰۱
- ۲-۲-۱- نظارت در چارچوب کمیته‌ی حقوق کودک ۳۰۵
- ۲- بهینه کردن نظام نظارتی قراردادی ۳۱۲
- ۱-۲- ضعف‌های نظام‌های نظارتی قراردادی موجود ۳۱۲
- ۱-۱-۲- محدودیت‌های ظرفیت حقیقت‌یابی نظام‌های قراردادی ۳۱۲
- ۲-۱-۲- کثرت نهادهای نظارتی ۳۲۴
- ۲-۲- تمرکز نظام نظارتی؛ درمانی برای جبران ضعف‌ها ۳۲۶
- ب- در سطح منطقه‌ای ۳۳۲
- ۱- نظارت سازمان‌های غیردولتی در نظام اروپایی حقوق بشر ۳۳۲
- ۲- نظارت سازمان‌های غیردولتی در نظام آمریکایی حقوق بشر ۳۳۸
- ۳- نظارت سازمان‌های غیردولتی در نظام آفریقایی حقوق بشر ۳۴۱
- گفتار دوم: نظارت بر اجرای مقررات بین‌المللی در قلمرو حقوق بشر دوستانه ۳۴۳
- الف- سازکارهای اصلی نظارت بر اجرای حقوق بشر دوستانه ۳۴۴
- ۱- نهاد دولت حامی ۳۴۴
- ۲- کمیسیون بین‌المللی حقیقت‌یاب ۳۴۸
- ب- سایر سازکارهای نظارت بر اجرای حقوق بشر دوستانه ۳۵۰
- ۱- حق کمیته بین‌المللی صلیب سرخ برای نظارت بر اجرای حقوق بین‌الملل بشر دوستانه ۳۵۱
- ۲- نقش عملی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در نظارت بر اجرای حقوق بین‌الملل بشر دوستانه ۳۶۰

فصل دوم - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای قواعد بین‌المللی: مشارکت مستقیم

- مبحث اول: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای قواعد بین‌المللی ۳۷۰
- گفتار اول: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای مقررات مربوط به کمک‌های بشردوستانه ۳۷۱
- الف - مبنای ارائه‌ی کمک‌های بشردوستانه ۳۷۱
- ب - قلمروهای اصلی مداخله سازمان‌های غیردولتی برای ارائه‌ی کمک‌های بشردوستانه ۳۸۱
- ۱- مخاصمات مسلحانه ۳۸۲
- ۲- بلایای طبیعی ۳۸۷
- گفتار دوم: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای مقررات کنوانسیون آتاوا در مورد مین‌های ضد نفر ۳۹۸
- الف - تدابیر تضمین‌کننده‌ی اجرای کنوانسیون آتاوا ۳۹۸

- ب - نقش سازمان‌های غیردولتی در تقویت سازکارهای اجرای کنوانسیون آناوا ۴۰۲
- ۱- گردآوری اطلاعات و انتشار گزارش از وضعیت اجرای کنوانسیون در کشورهای عضو ۴۰۳
- ۲- کمک به مینروبی ۴۰۵
- ۳- کمک به بازپروری قربانیان مین ۴۰۷
- ۴- کمک به اجرای کنوانسیون توسط بازیگران غیردولتی ۴۰۹
- مبحث دوم: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در اجرای مقررات مربوط به رسیدگی قضایی بین‌المللی ۴۱۳
- گفتار اول: مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار (دوست) دادگاه ۴۱۳
- الف - عنوان یار دادگاه و صلاحیت پذیرش آن ۴۱۳
- ب - گستره نقش یار دادگاه: آراء به اطلاعات ۴۱۹
- گفتار دوم: مصادیق مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه ۴۲۲
- الف - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه نزد دیوان بین‌المللی دادگستری ۴۲۳
- ۱- مبانی مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه نزد دیوان بین‌المللی دادگستری ۴۲۳
- ۲- موضع دیوان بین‌المللی دادگستری نسبت به مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه ۴۲۷
- ب - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در محاکم بین‌المللی کیفری ۴۳۲
- ۱- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دیوان بین‌المللی کیفری ۴۳۲
- ۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در محاکم بین‌المللی کیفری خاص ۴۴۱
- ۱-۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق ۴۴۱
- ۲-۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا ۴۴۵
- ۳-۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دادگاه ویژه سیرالئون ۴۴۸
- ج - مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه نزد سایر محاکم ۴۵۱
- ۱- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه نزد محاکم منطقه‌ای حقوق بشری ۴۵۱
- ۲- مشارکت سازمان‌های غیردولتی در مقام یار دادگاه نزد رکن حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت ۴۵۸
- نتیجه‌گیری ۴۶۳
- منابع و مأخذ ۴۷۱
- منابع فارسی ۴۷۱
- الف - کتابها ۴۷۱
- ب - مقالات ۴۷۳
- منابع لاتین ۴۷۵
- پیوست‌ها ۴۸۹

مقدمه

نظام بین‌المللی دولت محور بر مبنای معاهدات و ستفالی از اروپا آغاز شد و در دوره‌ی پس از جنگ جهانی دوم، در چارچوب منشور ملل متحد بر پایه‌ی اصل همکاری دولت‌ها استمرار یافت. در این نظام، حاکمیت دولت، اصل تعیین کننده در سازماندهی سیاسی و سنگ بنای روابط بین‌المللی است. دولت‌های دارای حاکمیت، در این نظام، محور نظم سیاسی و حقوقی داخلی و بین‌المللی هستند؛ آن‌ها در داخل دارای حاکمیت بر تمامی سرزمین و همه‌ی جمعیت ساکن در آن بوده، قاعده و قانون را وضع می‌نمایند و اجرای آن را تضمین می‌کنند. در روابط بین‌المللی نیز قواعد حقوقی حاصل تفاهم و اراده‌ی مشترک همین دولت‌ها است. دولت‌ها، در این عرصه، هم سازنده‌ی قواعد هستند و هم اجرای آن را بر عهده دارند. سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی نیز که توسط دولت‌ها و در چارچوب یک معاهده تأسیس می‌شوند، به منزله‌ی تابعان حقوق بین‌الملل در ایجاد قواعد و اجرای آن مشارکت دارند. با این وجود این سازمان‌ها نیز حاصل اراده‌ی دولت هستند و مشارکت آن‌ها با نظام دولت‌محور تعارضی ندارد. با این حال، در پی تحولات دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی، این نظام مورد پرسش واقع شده، افق‌هایی از یک نظم جدید که در آن بازیگران غیردولتی حضور دارند، آشکار گشته است. فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق و پایان یا حداقل تضعیف شدید نظام دوقطبی قدرت در جهان، پیدایش و رشد جنبش‌های اجتماعی زنان، محیط زیست، مبارزه با سلاح‌های خاص چون مین‌های ضد نفر و سلاح‌های هسته‌ای بخشی از این تحولات است که نوید مشارکت مستقیم مردم در امور بین‌المللی را می‌دهد. علاوه بر این، طرح مفهوم «جهانی شدن» در سال‌های پایانی قرن بیستم، فرصتی برای مطرح شدن حضور بازیگران غیردولتی در امور بین‌المللی فراهم کرد. بی‌آن که بخواهیم به طور تفصیلی درباره‌ی مفهوم و ماهیت جهانی شدن سخن بگوییم، تنها به تأثیر آن بر حاکمیت دولت‌ها و نقش انحصاری آن‌ها در عرصه‌ی قاعده سازی و اجرا اشاره می‌کنیم.

جهانی شدن در مقام یک پدیده‌ی چند بعدی، معیارها و ارزش‌های یکسانی را در جهان ترویج می‌کند، مرزهای ملی و فاصله‌های فرهنگی و اجتماعی را کاهش داده، اقتدار دولت‌ها در چارچوب مرزهای ملی را فرسایش می‌دهد. امکانات ارتباطات و اطلاعات در این مسیر، ابزار تحقق این فرآیند هستند. تأثیر جهانی شدن بر حاکمیت دولت‌ها، یک مفهوم دوبعدی است؛ از یک سو به شکل‌گیری حاکمیت جهانی و ظهور شخصیت‌های فراملی کمک می‌کند و حاکمیت دولت‌ها را در عرصه بین‌المللی تحت تأثیر قرار می‌دهد، از سوی دیگر، گروه‌ها، مؤسسات و سازمان‌های محلی را گسترش می‌دهد و دولت‌ها را در داخل به چالش می‌کشد. در این شرایط، بازیگران غیردولتی هم‌چون سازمان‌های غیردولتی، جنبش‌های اجتماعی، اتحادیه‌های کاری و شرکت‌های خصوصی در کنار دولت‌ها قدرت می‌یابند. از لحاظ اقتصادی، جهان شرکت‌ها و بازارهای خصوصی شکل گرفته دولت‌ها نیز در کنار این بازیگران فعال هستند. در عرصه‌ی سیاسی و حقوقی نیز با حضور بازیگران غیردولتی، دولت تنها پایگاه حاکمیت و قاعده‌سازی نیست.

در مجموعه‌ی بازیگران غیردولتی، سازمان‌های غیردولتی موقعیت ویژه‌ای در سطح ملی و بین‌المللی دارند. این موقعیت متمایز از سایر تشکلهای غیردولتی مانند جنبش‌های اجتماعی، شبکه‌ای ارتباطی، سازمان‌های مذهبی که در چارچوب یک عنوان کلی به نام سازمان‌های غیردولتی نامیده می‌شوند، به برخورداری سازمان‌های غیردولتی از ساختار حقوقی و شناسایی آن‌ها در نظام‌های حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل مربوط است. سازمان‌های غیردولتی از قرن ۱۷ میلادی در اروپا ایجاد شدند و از لحاظ تاریخی دو پدیده عمده یعنی آیین مسیحیت و لیبرالیسم سیاسی سبب شدند که این سازمان‌ها در اروپا ایجاد و گسترش یابند.^۱ در حال حاضر چندین هزار سازمان غیردولتی ملی و بین‌المللی وجود دارد که در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، هنری، علمی، آموزشی و غیره فعالیت دارند. قوانین داخلی کشورها، چارچوب حقوقی را برای تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی داخلی تعیین می‌کنند. با وجود تعاریف متفاوت قوانین داخلی کشورها از سازمان‌های غیردولتی، داشتن

۱- در مورد پیدایش و گسترش سازمان‌های غیردولتی در اروپا و عوامل آن نک به: بیگ زاده، ابراهیم، سازمان‌های غیردولتی و حقوق بین‌الملل، مجله تحقیقات حقوقی، دانشگاه بهشتی، تهران، ۱۳۷۹، شماره ۳۱-۳۲، صص ۱۴-۱۹.

ماهیت خصوصی و هدف غیرتجاری ویژگی مشترک آنهاست. در ایران، قانون جامعی که شرایط تأسیس، فعالیت و پاسخگویی سازمان‌های غیردولتی را مقرر نماید وجود ندارد. طرح تأسیس، فعالیت و نظارت بر سازمان‌های مردم نهاد در سال ۱۳۸۹ در مجلس شورای اسلامی ارائه و موادی از آن به تصویب رسید ولی برای بررسی بیشتر مسکوت ماند و هنوز به تصویب نهایی نرسیده است. ولی مفهوم سازمان‌های غیردولتی در قانون تجارت لحاظ شده است طبق ماده ۵۸۴ قانون تجارت ایران، «تشکیلات و مؤسساتی که برای مقاصد غیرتجارتی تأسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر ثبت خصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا می‌کنند».

مطابق ماده ۱ آیین نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیرتجارتی مصوب ۱۳۳۷ «مقصود از تشکیلات و مؤسسات غیرتجارتی در ماده ۵۸۴ قانون تجارت کلیه تشکیلات و مؤسساتی است که برای مقاصد غیرتجارتی از قبیل امور علمی یا ادبی یا امور خیریه و امثال آن تشکیل می‌شود اعم از آن که مؤسسون و تشکیل دهندگان قصد انتفاع داشته یا نداشته باشند». با درج قید پایانی در این تعریف، مؤسساتی که برای مقاصد هنری، علمی و مانند آن تشکیل می‌شوند اگرچه قصد انتفاع هم داشته باشند، مشمول مؤسسات غیرتجاری می‌شوند ولی به نظر می‌رسد مؤسسات و تشکیلات غیرتجاری به معنای دقیق کلمه که مفهوم رایج از سازمان‌های غیردولتی نیز با آن منطبق است، تنها مؤسساتی را شامل می‌شود که در اساسنامه آن‌ها هدف غیرتجاری و غیر انتفاعی بودن درج شده باشد؛ در این نوع مؤسسات، هرگونه منافع حاصل از فعالیت‌ها، در جهت تحقق اهداف آن مؤسسات، هزینه می‌شود و تقسیم سود در زمان فعالیت و پس از انحلال، صورت نمی‌گیرد. ماده ۲ همین آیین نامه، تشکیلات و مؤسسات غیرتجارتی را به دو دسته تقسیم کرده، در بند الف، از مؤسساتی که مقصود از تشکیل آن جلب منافع و تقسیم آن بین اعضا خود نباشد، نام می‌برد. بدین ترتیب، عدم سود بری نیز از شرایط مؤسسات غیرتجارتی است که از آن به سازمان‌های غیردولتی تعبیر می‌شود. با این حال، در قوانین عادی، مقررات جامعی در خصوص سازمان‌های غیردولتی وجود ندارد، در حال حاضر تصویب نامه مورخ ۸۴/۵/۸ هیأت وزیران مقررات تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی را در ایران مشخص کرده است.

مطابق بند الف ماده ۱ این مقررات، سازمان‌های غیردولتی به شکل‌هایی اطلاق می‌شود که توسط گروهی از اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرحکومتی به صورت داوطلبانه با رعایت مقررات مربوط تأسیس شده و دارای اهداف غیرانتفاعی و غیرسیاسی می‌باشند. واژه‌ی غیردولتی در این تعریف به این معناست که دستگاه‌های حکومتی در تأسیس و اداره سازمان دخالت نداشته باشند. با این حال، مشارکت مقامات و کارکنان دولتی در تأسیس و اداره‌ی سازمان خارج از عنوان و سمت دولتی آنان مانع وصف غیردولتی نخواهد بود. (تبصره ۲ بند الف). منظور از غیرانتفاعی بودن عدم فعالیت‌های تجاری و صنفی انتفاعی به منظور تقسیم منافع آن بین اعضا، مؤسسان، مدیران و کارکنان سازمان است (تبصره ۴ بند الف). در این تعریف، داوطلبانه بودن نیز از ویژگی‌های یک سازمان غیردولتی عنوان شده است، به طوری که مشارکت اعضا برای تأسیس و اداره سازمان باید براساس اصل آزادی اراده اشخاص باشد. به هر حال، تعریف مندرج در این آیین نامه، هماهنگ با تعریف رایج در سطح بین‌المللی است که از آن سخن خواهیم گفت.^۱

اما تعریف و شرایط فعالیت سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی را باید در حقوق بین‌الملل جستجو نمود. حلقه‌ی اتصال سازمان‌های غیردولتی با حقوق بین‌الملل، سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی هستند، بنابراین، باید موضوع را در چارچوب اسناد این سازمان‌ها دنبال کرد. میثاق جامعه ملل هیچ‌گونه چارچوب رسمی برای مشارکت سازمان‌های غیردولتی مقرر نکرده، نامی از این سازمان‌ها نیز به میان نیاورده بود. فقط در ماده ۲۵ میثاق، از شناسایی شبکه سازمان‌های صلیب سرخ و تشویق به همکاری با آن‌ها سخن گفته بود. با این وجود، به نظر برخی امکان همکاری میان جامعه و سازمان‌های غیردولتی در قالب پیش‌بینی دفاتر تحت نظارت جامعه طبق ماده ۲۴ میثاق وجود داشت. این دیدگاه تا سال ۱۹۲۳

۱- متن این تصویب نامه با عنوان «آیین نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی در پایگاه اینترنت وزارت کشور در بخش معاونت اجتماعی موجود است. بر پایه‌ی اطلاعات این سایت مطابق آمارگیری سال ۱۳۸۳، ۱۱۴۲ سازمان غیردولتی خیریه بشردوستانه، ۱۶۱ مورد ورزشی، ۱۸۴ سازمان هنری، و ۳۳۰ مورد در سایر زمینه‌ها سرشماری شده‌اند ولی تعداد ۶۳ سازمان مطابق شرایط و ضوابط این آیین نامه ثبت شده‌اند. برای ملاحظه فهرست تفصیلی سازمان‌های غیردولتی داخلی، متن آیین نامه مربوط به شرایط تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی نک به: www.moi.ir/portal

نیز حاکم بود اما از ۱۹۲۳ شورای جامعه تصمیم گرفت که سازمان‌های غیردولتی را از شمول این ماده خارج کند. مع هذا این امر سبب نشد که ارتباط این سازمان‌ها با جامعه قطع گردد.^۱ با این وصف، تعامل سازمان‌های غیردولتی در دوره جامعه ملل به صورت عملی جریان داشت ولی مبنای نظری آشکاری در ساختار جامعه ملل برای این همکاری و در نتیجه تعریفی از سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی مشخص نشده بود.

منشور ملل متحد، اولین سند بین‌المللی بود که عبارت «سازمان‌های غیردولتی» را بکار برد؛ به موجب ماده ۷۱ منشور، شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد، می‌تواند برای مشورت با سازمان‌های غیردولتی، ترتیباتی را پیش‌بینی کند. با این حال، ماده ۷۱ منشور، تعریفی از سازمان‌های غیردولتی ارائه نکرد ولی در قطعنامه‌های شورای اقتصادی و اجتماعی که سازکار اجرایی ماده ۷۱ را معین کرده‌اند، این کار انجام شد. طبق قطعنامه ۱۹۹۶/۳۱ شورای مزبور و پیش از آن در قطعنامه ۱۹۹۱ مصوب ۲۳ می ۱۹۶۸ این شورا، سازمان غیردولتی سازمانی است غیردولتی و داوطلبانه که به موجب یک موافقت‌نامه بین‌المللی (معاهده) تأسیس نشده است. مطابق این قطعنامه‌ها سازمان‌های غیردولتی می‌توانند افراد منتخب از سوی مقامات دولتی را به عضویت بپذیرند مشروط بر اینکه این افراد مانع آزادی عمل این سازمان‌ها نشوند. علاوه بر این قطعنامه‌ها، در اسناد بین‌المللی دیگری نیز، سازمان‌های غیردولتی تعریف شده‌اند. مؤسسه حقوق بین‌الملل از اوایل دهه‌ی بیست قرن گذشته، پیش نویس‌هایی را برای انعقاد یک کنوانسیون بین‌المللی راجع به شخصیت حقوقی سازمان‌های غیردولتی تنظیم کرده است. در این پیش نویس‌ها، عبارت انجمن‌های بین‌المللی به جای سازمان‌های غیردولتی بکار رفته است. طبق این پیش نویس‌ها: «انجمن‌های بین‌المللی شامل گروه‌های متشکل از افراد یا تجمع‌هایی هستند که آزادانه و به ابتکار خصوصی ایجاد می‌شوند و بدون قصد سودبری یک فعالیت بین‌المللی با منفعت عمومی را خارج از هرگونه تعلقات صرفاً داخلی انجام می‌دهند».^۲

۱- بیگ زاده، ابراهیم، همان منبع، ص ۴۷.

۲- بیگ زاده، ابراهیم، همان منبع، ص ۲۴.

در میان اسناد منطقه‌ای نیز، کنوانسیون ۱۹۸۶ استراسبورگ که یک سند لازم الاجرا است در ماده ۱ خود تعریف مشابهی از سازمان‌های غیردولتی را ارائه کرده؛ ضمن اینکه شرایط دیگری چون فعالیت مؤثر در حداقل دو کشور را اضافه نموده است.^۱ به هر حال، دو عنصر اساسی در تعریف سازمان‌های غیردولتی، داوطلبانه و خصوصی بودن آن‌ها از یک سو و عدم قصد سودبری آن‌ها از سوی دیگر است؛ ویژگی اول، سازمان‌های غیردولتی را از سازمان‌های دولتی و قدرت عمومی جدا می‌نماید و ویژگی دوم، شرکت‌های تجاری و بخش بازار را از قلمرو سازمان‌های غیردولتی خارج می‌سازد.

با این وصف، از دیدگاه تحلیل مفهومی واژه‌ها، منظور از سازمان‌های غیردولتی در این تحقیق انجمن‌های شهروندان است که به صورت داوطلبانه به دنبال پیشبرد منافع، افکار و آرمان‌های خود هستند. این اصطلاح شامل فعالیت‌های انتفاعی مانند بخش خصوصی و بازار یا فعالیت‌های دولتی مانند بخش عمومی دولت نمی‌باشد. این تعریف، مطابق نظر هیأت عالی رتبه دبیر کل ملل متحد برای رابطه بین سازمان ملل و جامعه مدنی است. در این میان، همان طور که دبیر کل ملل متحد در گزارش ۱۹۸۷ خود گفته است،^۲ سازمان‌های غیردولتی بارزترین جلوه‌ی مفهومی هستند که از آن به جامعه مدنی تعبیر می‌شود. علاوه بر این، سازمان‌های غیردولتی، در مقایسه با هر مصداق دیگر جامعه مدنی، چارچوب حقوقی مشخص‌تری برای تأسیس و فعالیت داشته، در اسناد بین‌المللی به ویژه در اسناد مصوب سازمان ملل متحد، از این اصطلاح بیشتر استفاده می‌شود. البته، برخی صاحب نظران پیشنهاد می‌دهند که بکارگیری اصطلاح «سازمان‌های جامعه مدنی»^۳ برای باز کردن غیردولتی به جای «سازمان‌های غیردولتی» مناسب‌تر است.^۴ اصطلاح «سازمان‌های جامعه مدنی» از این جهت که شمول بیشتری دارد و مصادیق متعددی را در بر دارد ترجیح دارد، ولی واژه‌ی سازمان‌های

۱- بررسی مفاد کنوانسیون ۱۹۸۶ استراسبورگ در مورد شخصیت حقوقی سازمان‌های غیردولتی و تعریف این سازمان‌ها

در مباحث بخش اول کتاب به تفصیل آمده است

2 - Renewing the United Nations: A Programme for Reform Secretary General's Report, 14 July 1997 (A/51/950).

3 - Civil Society Organizations (CSOS).

4 - Gamble John King and Charlotte KV, International Law new Actors and new Technology, 31 law and Tloy Int, 1 Bus, 1999-2000, p.228.

غیردولتی دقیق‌تر و در ادبیات حقوقی رایج‌تر است. اصطلاح دیگری، که از سال‌های میانی دهه‌ی نود میلادی در این قلمرو رواج یافته است، «جامعه مدنی جهانی»^۱ است. جامعه مدنی جهانی تا حدودی با مفهوم جامعه مدنی که پیش از این بحث شد، متفاوت است. جامعه مدنی جهانی، اشاره به یک قلمرو سیاسی و جامعه شناختی مستقل از مرزهای سرزمینی تحت حاکمیت دولت‌ها است؛ بنابراین شامل اشخاص و گروه‌هایی است که در انجمن‌های داوطلبانه بدون توجه به وابستگی شهروندی خود جمع شده‌اند. جامعه مدنی جهانی یک مفهوم گسترده و غیردقیق است که سازمان‌ها و گروه‌های متعددی را هم‌چون سازمان‌های مذهبی، سازمان‌های غیردولتی و نهادهای خصوصی بازرگانی شامل می‌شود. با این حال، جامعه مدنی جهانی بیش از آنکه یک واقعیت خارجی باشد بیانگر یک جامعه‌ی مطلوب و یک مفهوم آرمانی است که این حرکت، به دنبال تحقق آن است. از این رو، برخی معتقدند که به معنای واقعی کلمه، جامعه مدنی جهانی واحدی وجود ندارد^۲ بلکه عنوانی است برای برگزاری تعدادی کنفرانس‌ها و نشست‌های جهانی با همین نام که ناظر به فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در سطح جهان می‌باشد.

به هر حال، بحث تفصیلی در مورد مفهوم سازمان‌های غیردولتی و عناوین مشابه، موضوع این پژوهش نیست و به همین حد بسنده می‌شود. اما همان گونه که در قسمت‌های مختلف این کتاب تبیین شده است سازمان‌های غیردولتی به ویژه سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی، در کنار دولت‌ها و سازمان‌های بین‌الدولی، در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی مشارکتی فعال دارند؛ به گونه‌ای که در حال حاضر، مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی آن به یک موضوع حقوق بین‌الملل تبدیل شده است. با این وصف، اصل مشارکت سازمان‌های غیردولتی چندان محل بحث نیست، بلکه وضعیت و کیفیت این مشارکت است که باید تبیین و تحلیل شود. این تحقیق به دنبال پاسخ به این پرسش است که مبنای حقوقی مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی در هر زمینه‌ی خاص چیست؟ و این مشارکت چگونه

1 - Global Civil Society.

2- Cakmak Dr. cenap, civil society Actors in International-Law and world politics: Definition, Conceptual framwork , problems, p.18 available at: www.uia.be.

انجام می‌شود؟ آیا سازمان‌های غیردولتی در فرآیندهای قاعده‌سازی هم چون مذاکرات مقدماتی مشارکت می‌نمایند یا نه؟ آیا این مشارکت به گونه‌ای است که سازمان‌های غیردولتی را به جایگاه یک تابع حقوق بین‌الملل ارتقا داده و نظم دولت محور بین‌المللی را تغییر دهد؟ علاوه بر بررسی در این مورد که بحث از وضعیت و اشکال مختلف مشارکت سازمان‌های غیردولتی است، نگارنده تلاش دارد که موضوع مطلوبیت این مشارکت و آثار آن را نیز مورد توجه قرار دهد علاوه بر این، برخی جنبه‌های منفی و یا دیدگاه‌های انتقادی در خصوص افزایش نقش سازمان‌های غیردولتی و علل آن نیز از نظر دور نمانده است.

البته نگاه کلی نگارنده این است که مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی یک پدیده مثبت برای جامعه بین‌المللی است و آن را در مسیر تحقق اهداف حقوق بین‌الملل هم‌چون صلح و امنیت جهانی، رعایت حقوق و آزادی‌های اساسی بشر، همکاری‌های بین‌المللی در امور اقتصادی اجتماعی و فرهنگی می‌داند. با این حال این مشارکت، از نقاط ضعف و یا نارسایی‌هایی نیز به دور نیست. در این زمینه، به فقدان یک توازن و تعادل جغرافیایی و تمدنی در مشارکت سازمان‌های غیردولتی و کم‌توجهی به برخی مشکلات و نگرانی‌های مردمان کشورهای در حال توسعه، توجه شده است.

فواید ناشی از مطالعه راجع به مشارکت سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد حقوق بین‌الملل نیز در جای خود دارای اهمیت است. سازمان‌های غیردولتی عامل حرکت و تشویق دولت‌ها در این زمینه هستند و بیشترین کمک را به تحقق همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی ارایه می‌کنند. به گونه‌ای که در برخی موارد بدون این مشارکت، شکل‌گیری یک قاعده یا اجرای قواعد ممکن نبوده است. از این رو، بررسی وضعیت و اشکال این مشارکت می‌تواند ضمن تبیین و تجلیل از نقش سازمان‌های غیردولتی، موانع و مشکلات مربوط را نیز روشن سازد. علاوه بر این، مشارکت سازمان‌های غیردولتی به دمکراتیک‌سازی روابط بین‌المللی کمک می‌نماید و نه تنها عرصه‌ی تصمیم‌سازی و اجرای قواعد و تصمیم‌ها را در سطح جهانی از قلمرو انحصاری دولت‌ها خارج می‌سازد، بلکه با یک جانبه‌گرایی برخی قدرت‌های جهانی نیز مقابله نموده، در نتیجه‌ی آن به تحقق عدالت در روابط بین‌المللی کمک می‌کند. از این گذشته، جامعه‌ی ما به عنوان

بخشی از مردمان کشورهای در حال توسعه، نیاز بیشتری به آگاهی از روند فعالیت سازمان‌های غیردولتی در سطح بین‌المللی دارد تا بتواند با ایجاد تشکلهای و سازمان‌های مردم نهاد بین‌المللی، از مزایای مشارکت در این زمینه، برخوردار شده و تنها در حد یک نظاره‌گر منتقد نباشد.

تازگی مسایل و مباحث و فقدان پیشینه‌ی حقوقی طولانی از ویژگی‌های بحث از سازمانهای غیردولتی است که از محدودیت‌های آن نیز به حساب می‌آید و کمبود منابع حقوقی به دلیل نوپا بودن مباحث از آثار همین ویژگی است. این موضوع، علاوه بر بعد حقوقی، دارای جنبه‌های سیاسی و جامعه‌شناختی قوی نیز هست. از جنبه‌ی سیاست بین‌المللی^۱، نفوذ و تأثیرگذاری بازیگران غیردولتی بر رفتارهای سیاسی جهانی و رفتار دولت‌ها اهمیت دارد و محققان در این روش به طور عمده بر مفاهیمی چون قدرت، حاکمیت، سلطه، نفوذ و مانند آن می‌پردازند. بنابراین از جنبه‌های سیاسی، این نکته قابل توجه است که مشارکت سازمان‌های غیردولتی تا چه حدی بر نظام دولت محور جهانی اثرگذار بوده، حاکمیت دولت‌ها را فرسایش داده است. از جنبه‌ی جامعه‌شناختی^۲، بر نقش افراد، گروه‌ها و عوامل اجتماعی تأثیرگذار در سازمان‌های غیردولتی به جای ساختار رسمی تأکید می‌شود. بدین جهت، جنبش‌های اجتماعی که مؤثر در شکل‌گیری و تغییر قدرت هستند برای جامعه‌شناسان اهمیت دارند. از این جنبه، سعی شده است که نقش عواملی چون افکار عمومی بین‌المللی و تشکیل ائتلاف بین‌سازمان‌های غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی لحاظ شود. اما از جنبه‌ی حقوق بین‌الملل^۳، روش کار متفاوت است. در این روش، جایگاه حقوقی سازمان‌های غیردولتی در نظم حقوقی بین‌المللی مورد توجه است.^۴

از این دیدگاه این موضوع اهمیت دارد که مشارکت سازمان‌های غیردولتی در چارچوب قواعد حقوق بین‌الملل مطالعه شود به گونه‌ای که اسناد بین‌المللی از جمله معاهدات و نیز

1 - International Politics Perspective.

2 - Sociological Perspective.

3 - International Law Perspective.

۴- برای مطالعه بیشتر در مورد جنبه‌های مختلف مطالعه راجع به جامعه مدنی و روش‌های آن نک به: Cakmak Dr.

ساختارهای مبتنی بر این قواعد مبنای تحلیل و بررسی موضوع باشد. در پرتو این نگاه حقوقی به موضوع است که ما بحث از چارچوب حقوقی مشارکت سازمان‌های غیردولتی را از حضور سازمان‌های غیردولتی در کارهای سازمان ملل متحد آغاز کرده‌ایم؛ زیرا سازمان‌های بین‌المللی به طور عام و سازمان ملل متحد به طور خاص، مرکزی برای مشارکت سازمان‌های غیردولتی هستند و ماده ۷۱ منشور ملل متحد، مبنایی حقوقی برای ورود سازمان‌های غیردولتی به سازمان‌های بین‌الدولی و در نتیجه، فراهم شدن زمینه برای مشارکت آنان در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی است. البته باید یادآوری کرد در حالی که تعداد قابل ملاحظه‌ای مطالعات راجع به سازمان‌های غیردولتی منتشر شده است؛ تجزیه و تحلیل بر پایه قواعد حقوق بین‌الملل در این مورد اندک است و بسیاری از آثار منتشر شده از دیدگاه سیاسی و جامعه‌شناختی تألیف شده است. تحقیقاتی نیز که از دیدگاه حقوق بین‌الملل وجود دارد، اغلب ناظر به فعالیت برخی سازمان‌های غیردولتی مهم چون عفو بین‌الملل یا کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است یا این‌که تحقیقات به موضوع خاصی مانند حقوق بشر یا حقوق محیط زیست اختصاص دارد. بنابراین در فقدان پژوهش‌های حقوقی جامع در مورد سازمان‌های غیردولتی که موضوع را از یک دیدگاه کلی و در پرتو قواعد حقوقی بین‌الملل بررسی نماید، می‌توان گفت با فقر نظری در این عرصه مواجه هستیم. به گونه‌ای که در کتاب‌ها و نوشته‌های مؤلفان برجسته حقوق بین‌الملل مانند آپنهایم، براون لی و دیگران، بحث چندانی از سازمان‌های غیردولتی نشده یا صفحات اندکی به این بحث اختصاص یافته است. حتی «باوت» در اثر کلاسیک خود در مورد سازمان‌های بین‌المللی کمتر از یک صفحه به سازمان‌های غیردولتی اختصاص داده است.^۱ با این اوصاف، مطالعه راجع به سازمان‌های غیردولتی در چارچوب حقوق بین‌الملل، در مقایسه با مطالعات سیاسی و جامعه‌شناختی، مشکل‌تر به نظر می‌آید. با این همه، نگارنده سعی داشته تا ویژگی حقوقی بودن مباحث را تا حد امکان حفظ نماید اگرچه به‌طور کلی نادیده گرفتن جنبه‌های سیاسی و جامعه‌شناختی موضوع نه ممکن است و نه مفید. علاوه بر این، برای حفظ ویژگی حقوقی مباحث، سعی شده مشارکت سازمان‌های غیردولتی در زمینه‌هایی